

РАДОСАВ СТОЈАНОВИЋ

КАШИКА

Месец беше већ изгрејао над Грамадом.

Седосмо да вечерамо, одоцнело, онако како то сваке вечери чинимо при великом раду у пољу.

Софра сред куће, ближе огњишту, на земљаном поду, око ње треношци и чучавци за свако чељаде. Деда уз прекладник. Баба изнела од хране оно што је могла да спреми на брзину, отржући се од посла у кући и авлији. У подруму и зевнику увек се нађе сира и свега од млека, буде и сланине, сушеница, спрже чуване у врчви за дане вршидбе и кромпира који је увек на Вителу рађао издашно. Куповало се и поврће на предејанском пазару...

Работе је тога лета било на претек, а снаге никад довољно да све сколи и савлада, садене у стогове, склони у плевњу и амбарске пресакe. Родило, што се каже, па преродило, ко пред неку напаст и невољу. Време понекад несигурно, нејасно... Небо, увек прекривено беличастим стадима, зачас се затавни и запрети тучом.

Тако радови у пољу увек буду у стрку и страху од непогоде, као да се краде и отима од неке невидљиве силе која би да све сатре и свему одузме намењени смисао.

Дожевали смо. Остало је да се насаде још два вршаја ражи и овса са Витела, овршу коњима, па да почистимо гувно и закитимо стожер. Стаavimo Богу браду. Тако се то каже кад се приврше и присработи у пољу и на гувну са житом, а остожа окити венцем тог лепог, миришљавог цвећа из градине. Тиме се одаје захвалност Господу за родност и благодат. Тек тад, код земљоделца, може неступити кратки дан предаха на земљи...

Насред софре поставила је земљану посуду у коју је изручила грне граха, стрец Алекса је изломио хлеб на парчад, а нека од снаха поделила кашике и виљушке... Старији су се прекрстили и латили чашица које су очас излиле запаљиву течност у, од

дневне жеге и рада, жедна грла, а кондир враћен долапу, у дувару. Сви су били уморни и журили што пре да вечерају, па у черге, на спавање, сутрашњи дан носио је исте напоре као и овај, минули, можда и веће. Никад се на планини не зна докле ће затрајати сунчани дани с разузданим ветрићем...

Деда своју чашицу није ни отпио, тек је такао руком и помакао у страну, да му не буде на сметњи при јелу. Нико то у журби и при чкиљавој светлости лампе на гас није приметио. Сви су кашикама грабили из чиније, журећи у танком страху да други не поједе а они остану гладни...

Чинија је очас била празна, и старији се машали тестија с водом...

И тад је постало видно да деда својом кашиком није захватио ни залогај. Лежала је пред њим, на софри, чиста, неупотребљена... И она чашица неиспијене ракије одједном је још више свраћала погледе на њега.

Он је имао своју кашику којом је узимао јело. Сви су могли да мењају, узму коју другу, али се знало која је дедина. Сачињена од легуре од које су, у минуло време, јањевске кујунције лиле прибор за јело – кашике, виљушке, кутлаче... Таквих кашика више није било, наследиле су их нове, металне и савитљиве, а ове, крте, од алуминујумске легуре, нису се дале савијати а да им се једноставно не одломи ручица. У кући је само деда сачувао такву, старинску. Њоме је, причало се у породици, почео да се служи по повратку из ропства, у Араду, девет стотина двадесете године. Онда је сав кухињски прибор био такав, али је једино он своју кашику сачувао, само његова је надживела своје време.

При прању сућа снахе и баба су се о њој старале као да је од злата. Стрепеле да се не окрњи дршка. Кад се обедовало његова кашика је увек била пред њим, на софри. Без ње ручак не би почињао.

Истина, постоји и прича како се једном нека од снаха, при постављању прибора за обед, у журби, занела и заборавила да стави његов тањир и његову кашику. Кад је то видео, старац је устао, отишао до кокошарника, тамо где се леже пилад, и испред квочке узео плехани тањирећ у коме је било замешено кукурузно брашно с водом за младунце, а нашла се ту и нека одбачена зарђала кашика, узео их је, донео испред себе, на софру.

Сви су се згледали, снахе се постиделе... Било је то само једном.

Сад су сви зурили у старца који је скрушено загледао кашиком, не померајући се са трonoшца. Учинило им се одједном – стар, престар... Оронуо.

Онда ју је десном руком, која му је подрхтавала, узео и подигао, окренувши је неколико пута међу прстима, па је спустио на дрвену плочу.

Кашика је лежала тако да се јасно видело како је њен проширени део којим се захвата храна оједен до дна, да је остала тек половина некадашње кашике. Истрошио се хрбат, истањила се и излизала као да је начињена од шећерлеме а не од алуминијумске легуре. И свима је одједном постало јасно да он том кашиком више не може да једе. Да ли је и колико дана гладовао, нико то није приметио, ни могао да зна од трке и журбе око тешких и великих пољских радова.

Пиљили су у то смежурано, увоштено, кошчато лице, збуњени, несвесни до краја нејасне прилике у којој су се одједном затекли.

Владао је мук. Напето ишчекивање.

– Дотрајало се! – прекинуо је прибрано тишину старац. – Дошло донде!

Неко се тмуло накашљао у себи, желећи да прослови да му донесу другу кашику, али се себно, видевши да је чинија ионако празна и да би то било без сврхе.

Дедине речи нисам схватио, није ми било јасно докле је дошло и шта је дошло дотле докле је он рекао – „донде”! Само сам запазио зачуђени поглед моје мајке, који је као злосутна сенка прешао преко лица осталих укућана. А њихова лица одисала су замишљеношћу. Наједном се сневеселила и постала брижна.

Тренутак напетости и неизвесности је трајао. Осетио сам тежак и хладан дах којим се кућа пуни, ни ватра у огњишту није светлוצала присним жаром, њен пропламсај није више титрао јарким пламеном, ни згревао душе, ствари су се некако скупиле, пригнуле једна према другој, изобличиле, постале штуре и убоге.

Све је муком занемело.

Као да је та хладноћа пробудила све и све учинила сувише стварним а далеким.

– Докле је дошло, чича? – питао је најстарији син Драгомир, онај што је највише волео да ради са стоком, марвени трговац, из кога су често избијали подсмех и пркос. Деду, свог оца је, како памтим, увек звао „чича”. Али је и он схватио да старца не вреди ишта питати. Питања су, сад, сувишна, на њих неће добити одговор, јер старац је шкрт на речима. Његове речи су увек биле скупе. Прескупе. Сада још више када је пред њим на софри лежао остатак кашике као очити доказ истрошености људског века и живота.

– Мој лебац сам докрајчио! До корку! – казао је старац тихим гласом какав до тада из његова грла нисмо чули.

– Немој, тата, тако! – рекла је нека од снаха, и опет је све пало у мук и тешку ноћну тишину...

Само је лампа са зида бацала лелујаву утихнуту светлост на ћутљива лица и чађаве таванске греде.

Деда је устао са софре и пришао до кладе, уз огњиште, узео своју кутију с дуваном, у њој је било неколико већ савијених цигарета, машицама је прихватио жар испод кладе, принео и припалио. Отпухивао је кротко димове и напола догорелу цигарету подао ватри да у њој догори. У том диму више није осећао задовољство на које је годинама свикао.

Те касне вечери повукао се у собу. Отуда више није излазио. Храну није узимао, понуде је одбијао. Ни са ким није желео да се види. Синовима је ујутру бака пренела његову поруку да на време прикрајче жетву, да не отежу како они то већ знају, хоће да за два дана види како је жито у амбару, а слама у плевњи, и на стоже-ру „Богу брада” – сплетен венац цвећа који означава крај жетве.

Кад је вршидба прикрајчена, раж и овас легли у амбарске пресаке, поручио је да позову све домаћине, главе породица, и старине из комшилука, пријатеље и исписнике да се опрости са њима. Кумашина је посебно поменуо.

Сутрадан, око поднева, искупили су се позвани рођаци и комшије. Ушли су код њега у неком тихом, свечаном и тужном миру и остали накратко. Као да су завили по дуван и попушили. Шта су у опроштају једни другима беседили није се могло чути, као да су шапутали или само ћутали. Чинило се све то тако тајанственим. Велике речи су изговорене. Речи које остају у аманет, речи опроста и последњег поздрава, теже и смисленије од оних које се изговоре у опроштају када печалбари одлазе на далек пут, у градове, у дунђерлук.

– Зови за сутра Данила, да се исповедам! – чули смо како је рекао баби неким измењеним гласом, кад су се старине разишле, пошто су у кући попиле кафу и ракију.

У Рупље, да обавести свештеника, увече је отишао сеоски говедар Ика, појавивши коња.

Поп Данило појавио се сутрадан у подне, у мантији, носећи своју стару изанђалу ташну. Коња је свезао за дирек с вањске стране ограде. Прошао је кроз кућу и ушао у дедину собу. Њихов разговор нисмо чули, као што нисмо чули ни оне претходне, само је овај потрајао дуже, чинило нам се да се јако одужио.

– Старац је спреман за пут! – рекао је свештеник кад је изашао.

Потом је испио ракију, разменио коју реч о родности године и летини и отперјао на коњу у други заселак.

Деду нисмо видели од оне вечери.

Онда је с вечери позвао синове. Истина, нису сви били ту, неки су лети печалили. И са синовима је остао накратко.

– Дошла је моја пчела! – рекао је сутрадан баки, пре но што је склопио очи и у чудном миру отпловио.

Све је изгледало некако једноставно, и помало свечано, као кад се спрема да иде на пут код побратима Ставре у Велику Сејаницу, тражећи да му добро опреме Врању и притегну седло коланима.

За мртвачки сандук побринуо се Тоza Тишлер. Имао је све припремљено на тавану вајата – суве крушкове даске и металне рукунице. Одар је начињен на столу у големој соби: више главе велика свећа и шерпа са песком у коју су људи удевали упаљене свеће. За вечни пут у ковчег су му стављали новац или какав други дар и, кроз плач, казивали кога од њихових, на ономе свету, да поздрави и обавести их како му живе најмилији.

Када је стигао свештеник, изнет је ковчег с његовим телом и положен у канате воловских кола, волови су тромо вукли уз улицу, напред је ишао Мирча с подигнутом крстачом, па поп и неколико рођака с букетима цвећа. За њима светина. Лето је пржило.

Кад су се, на гробљу, спремали да закују сандук и спусте га у раку, под кошуљом, на грудима мртвог старца, измилела је пчела, била је некако омамљена, тетурала се, није могла да полети.

Стојча, који је ујутру ископао раку у подјеричкој пескуши, на Друму, пружио је прст и она је с неком тежином допузала на њега. А онда се откачила и заузјала.

Одлетела је бела пчела.

Сандук је спуштен у земљу.